

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 39 22 september 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Bij de herdenking van Bredero

Ik zou vandaag iets willen zeggen over herdenkingen. En natuurlijk ook over één herdenking speciaal. Maar allereerst toch over het herdenken in het algemeen.

Nu is het woord zelf al een soort verklaring. Want bijna alle woorden die met „her” beginnen, duiden op een tweede keer. Wie iets hervormt, vormt iets opnieuw. Wie iets herdrukt, drukt iets opnieuw. Wie een herexamen krijgt, mag voor de tweede keer examen doen. En onze medeschepselen die tot de herkauwers behoren, kauwen het al doorgeslikte eten inderdaad nog één maal.

Herdenken is dus een soort van geestelijk herkauwen. Men heeft iets gedacht, gedaan, ervaren, gelezen, men heeft bijvoorbeeld een prettige vakantie gehad en een groot aantal mooie dia's gemaakt en nu komt de avond dat men ze vertoont. Niemand zal zijn kennissen uitnodigen met de mededeling dat er een vakantieherdenking zal plaats vinden. Maar het zou misschien eerlijker zijn dat wél te zeggen, want zo is het precies.

Dit kleine voorbeeld is genoeg als bewijs dat ons leven vol zit met herdenkingen. De mens beschikt nu eenmaal over een geheugen. Dat is wel niet feilloos, het is vaak zelfs uiterst onbetrouwbaar, en wie er al te zeer op rekent, komt bedrogen uit. Maar het is er nu eenmaal, en het werkt als een enorme voorraad van indrukken en ervaringen, niet chaotisch maar vrij behoorlijk geordend. Dat komt, doordat die indrukken en ervaringen vastzitten aan bepaalde gegevens van plaats en tijd. En deze maken een indeling mogelijk, of liever: onvermijdelijk. De moord op Kennedy heeft niet in Nederland plaats gevonden, maar in Amerika, en wij hebben er dus minder mee te maken. Akkoord: maar daaruit volgt, dat wat zich wél dicht bij huis heeft afgespeeld, ons méér zegt, en betreft.

Zo is het ook met de tijd, al ligt daarin nog een ander aspect. Natuurlijk gaan de dingen-vande-dag ons allen in hoge mate aan. Ze bepalen ons leven, ze zijn ons leven, en ze beslissen over ons verder-leven. Het is niet zo maar nieuws-

gierigheid waardoor we 's morgens en 's avonds naar de krant grijpen. Er staat wel vaak hetzelfde in, driekwart van de berichten hebben een sensationeel karakter, en de helft is in de journalistieke opmaak maar half waar. En toch: we worden opnieuw geplaatst in de wereld waarin wij leven, vandaag, nu; en een vakantie zonder krant is dan ook een ideale toestand, waarin de tijd ons niet meer beheerst.

Maar dat is een illusie: want op de ochtend volgt altijd een middag en een avond, op de zondag altijd een maandag, op juli altijd augustus; de tijd gaat door. En in die doorgaande tijd zit een eeuwige terugkeer; niet enkel in 1968 is de maand augustus op de maand juli gevolgd, dat is al eeuwen zo, en eigenlijk al eeuwen-van-eeuwen, ook vóór de mens dit proces had vastgelegd in een kalender. Voor ons, met onze agenda's op zak, is de kalender de grondslag van het bestaan geworden. En de terugkeer van dezelfde datum, elk jaar opnieuw, wekt de herinnering aan een belangrijke gebeurtenis uit een vorig jaar, juist omdat die gebeurtenis met plaats en tijd in ons geheugen is opgeslagen.

Tot die persoonlijke gebeurtenissen behoren binnen onze cultuur bijvoorbeeld onze verjaardagen, de trouwdag, en bij een heel goed huwelijk zelfs wel de verlovdag. Er hoort ook bij, maar in een veel stiller sfeer, de sterfdag van de ouders. Maar daar ligt dan ook de grens. Verjaardagen van overledenen worden niet herdacht, laat staan gevierd, en over de trouwdag van zijn overgrootouders maakt geen achterkleinzoon zich druk, al zou hij niet bestaan zonder die vergeten gebeurtenis. Maar de wereld is rijker dan ons persoonlijk leven alleen. Als wij over niets anders konden beschikken dan wat wijzelf hadden voortgebracht, waren we allemaal naaktlopers, gedoemd tot een spoedige hongerdood. De onderlinge afhankelijkheid van de mensen is een keihard feit, dat in hardheid het keiharde egoïsme van de meeste mensen nog overtreft. En nóg harder is het feit dat wij allen leven als erfgenamen, ook zij die nog nooit iets hebben geërfd.

een radio-uitzending van zondag 22 september 1968

De steden en dorpen zijn niet gisteren gebouwd, het land is niet de vorige week verkaveld, de kleren waarin wij lopen zijn niet dit jaar ontworpen, het voedsel dat wij eten is geen grillig toeval: heel ons bestaan verloopt volgens tradities, en zelfs het actueelste protest daartegen heeft een lang verleden. De techniek heeft in de 20ste eeuw de wereld sneller en heftiger veranderd dan in alle twintig eeuwen daarvoor. En het is bepaald onze taak, onze moeilijke taak, niet te laat te komen, niet achter te blijven bij de mogelijkheden die er al zijn. Maar anderzijds is het volstrekt nodig dat wij ons ervan bewust zijn, hoe weinig er van onszelf is, en hoe veel van onze voorouders. Het komt me nog altijd voor, dat de menselijke bescheidenheid meer gebaat is bij feiten dan bij preken, en dat de menselijke positie van niets dan schakel tussen de generaties, een feit is dat tot heel wat deemoed verplicht. —

Maar juist als we ons rekenschap geven van de erfenis die ons allen ten deel viel, wordt het ook duidelijk dat niet iedereen van ons voorgeslacht daar even veel toe heeft bijgedragen. Er zijn nu eenmaal uitzonderingsfiguren, ook al hebben zij in hun eigen tijd lang niet allemaal de voorpagina gehaald. Ze zijn vaak in maatschappelijk opzicht maar kleine mannetjes geweest, geen machthebbers, geen helden, maar kunstenaars met meer of minder succes bij hun tijdgenoten. Ik denk aan Rembrandt — natuurlijk — ik denk aan Frans Hals en Vincent van Gogh, aan Bach en Mozart, aan Gezelle en Multatuli; ik denk aan Bredero. Het interessante in vrijwel al deze gevallen is de verrassende ommekeer van de waarden. Eens moest Rembrandt zich geveild voelen dat hij de staalmeesters te schilderen kreeg; nu mogen de staalmeesters zich geveild voelen, dat het Rembrandt was die hen schilderde. Eens was het de gouverneur-generaal Duymaer van Twist van wie Multatuli, of liever Eduard Douwes Dekker, afhankelijk was voor zijn positie; nu is het Multatuli van wie de nagedachtenis van een zekere Duymaer van Twist afhankelijk is, om niet te verdwijnen in volslagen vergetelheid. Tussen de burgerij van het vroeg-zeventiende-eeuwse Amsterdam is Gerbrand Adriaanszoon Bredero maar een onaanzienlijke jongeman geweest, die niet serieus kon menen dat enig bemiddeld meisje voor hem in aanmerking kon komen als echtgenote. Maar de dichterlijke begaafdheid van deze maatschappelijk zwakke schoenmakerszoon die voor schilder werd opgeleid, heeft gemaakt dat men zich nu enkel nog voor die rijkere meisjes kan interesseren, omdat hij ze eens heeft vereerd met enig lied. Hij had als zinspreuk „t Kan verkeeren”. maar aan deze ommekeer heeft hij waarschijnlijk nooit gedacht.

Herdenkingen, zoals voor Vondel, voor Hooft, en nu voor Bredero, hebben een heel duidelijke bedoeling. Ze gaan uit van de erkenning dat een bepaalde begaafde figuur eens een duurzame culturele bijdrage heeft geleverd van onvervangbare betekenis. Ze hebben echter nog meer veronderstellingen, bijvoorbeeld deze, dat niet iedereen zich daarvan voldoende bewust is, zodat enig openbaar vertoon wel wenselijk lijkt. En zelfs dat is nog niet alles: ze bieden ook de kans op allerlei correcties van de wel bestaande, maar eigenlijk onbestaanbare opvattingen. Bij Bredero gelden al die overwegingen. Zijn toneel- en dichtwerk is niet alleen belangrijk genoeg om het Nederlandse volk tot duurzame dank te verplichten, het is ook op een andere manier belangrijk dan men vroeger wel heeft gedacht. Telkens opnieuw moet men z'n standpunt bepalen tegenover het verleden. Men kan

ook zeggen: telkens opnieuw is het verleden anders. Het verleden is een zó onmetelijke hoeveelheid gegevens en rijkdommen, dat iedere generatie, ja iedere geïnteresseerde, er iets anders in kan vinden en de accenten anders kan leggen, uiteraard binnen bepaalde grenzen. Men kan natuurlijk niet in ernst menen dat het zeventiende-eeuwse Amsterdam een mohammedaanse stad is geweest; maar men kan wel, op goede gronden, van mening verschillen over het aandeel katholicisme, calvinisme, libertinisme, agnosticisme en onverschilligheid in het godsdienstige karakter van de Amsterdamse burgerij toen.

Het meningsverschil t.a.v. Bredero is bepaald heel boeiend. Zijn werk heeft in de eerste helft van de zeventiende eeuw vrij wat succes gehad, er zijn talrijke uitgaven van zijn toneelstukken afzonderlijk, en vier edities van de verzamelde spelen. Zijn vriendenkring omvat mensen van allerlei stand, waarbij ook de geleerden en de gezetenen niet ontbreken. Maar zowat tweehonderd jaar lang, van 1650 tot 1850 om in ronde jaartallen te spreken, heeft men Bredero voor een onfatsoenlijk man gehouden, beneden de aandacht van de deftige, beschaafde, ontwikkelde en zelfbewuste burgerij, wier eigen bijdrage tot onze cultuur over het algemeen op nul kan worden gesteld. Het etiket „een boertig dichter”, een grapjas, een lolbroek, is dan het maximum van waardering; en veelal mag men daarbij aannemen dat het werk een gesloten boek is gebleven.

Ons romantische voorgeslacht heeft ruim een eeuw geleden Bredero weer ontdekt, maar hem tegelijk geschapen naar hun eigen beeld; zo gaat dat nu eenmaal, sinds Genesis. En als dan de generatie van '80 komt, de Nieuwe Gidsers, dan staat men voor het eerst weer onbevangen tegenover het realisme, onbevangen ook tegenover de poëzie als poëzie, zonder per se te willen dat men er door gesticht zou worden. Men kan zo nog wel doorgaan, want er zijn ook nog „bewogen” Bredero-beelden van later tijd, waar men de hele gekwelde moderne ziel een plaats gaf in zijn 17de-eeuws lichaam.

Men kan niet zeggen dat de vroegere historici allemaal onzin hebben bedreven; ook hún waarheid is vaak een bepaald facet van de waarheid; en de waarheid is in haar geheel voor niemand kenbaar, ook niet voor ons. Maar dat ontheft ons niet van de verplichting om onze eigen Bre-

Septemberpark

Onder het maanlicht valt het leven stil.
Avond zoekt zich terecht in het volkomen
ontvankelijk-zijn van de Septemberbomen.
Er is een nacht van tederheid op til.

Dagdromen hangen langzaam te verkleuren,
tot onvergankelijk blauw teruggebracht.
Maar ieder wonder, dat ooit werd verwacht,
staat nu als van nature te gebeuren.

Vijvergeheimen, zielsdiep opgerezen.
leggen de laatste parkgeruchten stil.

In zilver ligt de kleine maan gedreven
op 't water van vergeten en vergeven.
Er is overal eeuwigheid op til.

Harriet Laurey

Uit: Loreley

U.M. Holland. 1951/52.

Kalender 1969

De kalender 1969 van het
Humanistisch Verbond,
nu in geheel vernieuwde
uitvoering, is verschenen.

De prijs is

f 4.65

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 4,65 op post-
rekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Ver-
bond, Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1969.

dero-waarheid te vinden, d.w.z. onze eigen ver-
houding tot Bredero en zijn werk, en dit te doen
met gebruikmaking van alle beschikbare midde-
len.

En déze zijn toch nog ruimer dan men tot nu toe
wel heeft gemeend. Zowel de familie-omstandig-
heden waarin hij is opgegroeid, als de tijdsom-
standigheden waaronder hij heeft gewerkt, laten
een royale documentatie toe, dan onze voorgan-
gers hebben bijeengebracht. Hij blijkt afkom-
stig uit een gezin met twaalf kinderen, waarvan
er in elk geval vijf en waarschijnlijk zes jong
zijn gestorven, zodat hij in feite het oudste kind
is geweest. Het gezin blijkt duidelijk tot een op-
komende stand te hebben behoord, met ver-
meerdering van welvaart en van aanzien; maar
er was geen tweede generatie die dit proces
heeft voortgezet. Gerbrand zelf, de enige naar
het schijnt met creatief talent, is pas laat tot de
poëzie gekomen; van dichterlijke activiteit vóór
1610 is geen enkel bewijs. Hij was toen 25 jaar.
Maar van die tijd af ziet men dan ook een
snelle, bijna sprongsgewijze ontwikkeling, in
hoge mate boeiend voor wie oog heeft voor de
ontplooiing van jonge menselijke mogelijkheden.
Eerst het ernstige ridderspel, dan de klucht, dan
het blijspel — waarvan de Spaanse Brabander
het hoogtepunt blijft — en waarschijnlijk al die
tijd het lied, oneindig gevarieerd en oplopend
tot een aantal van meer dan tweehonderd.

Niemand ontkomt aan de eeuw waarin hij leeft,
ten goede en ten kwade. Door zijn vroege dood
op 23 augustus 1618, is Bredero's werk geheel
beperkt tot de periode van het Bestand. Men

heeft het gevoel dat het juist die sfeer is, van
een krachtig, opstrevend volk in de volle vreug-
de van erkenning en succes en eindelijk vrede,
welke de stuwende inspiratie is achter Bredero's
werk. Hij geeft geen historische gebeurtenissen
weer, maar men proeft een klimaat, een ge-
stemdheid. Het onvolprezen Amsterdam, dat in
de 33 jaren van Bredero's leven uitgroeide van
30.000 tot 100.000 inwoners, leeft nóg in zijn
werk, met een veelheid van mensen zoals bij
geen ander. Aan alle stemmingen, maar ook aan
alle gedragingen en levensverhoudingen heeft
Bredero vorm gegeven, en het is zowel die veel-
heid als die vorm waardoor hij ook vandaag en
voor ons van belang is.

Een veelheid van mensen, zonder vooroordeel ja
bijna zonder oordeel uitgebeeld, niet als voor-
beeld en evenmin als waarschuwing, maar naar
het schijnt enkel als boeiende varianten van de
mens. Ze zouden niet ontstaan zijn zonder het
amsterdamse volksleven anno 1610, 1615; maar
ze zijn juist in hun authenticiteit zo levend en
levensecht als de mens van alle tijden. Ze schij-
nen ons even vertrouwd als de mensen die
Frans Hals heeft geportretteerd.

Maar ook de stijl van uitbeelding, de vorm van
de klucht en van het lied, de op de volkstaal ge-
lijkende natuurlijkheid van de dialoog, heeft iets
dat niet verouderd is, hoe zeer de taal sindsdien
veranderd mag zijn. Ik wil daaruit niet conclu-
deren, dat dus het realisme in de literatuur de
enig waardevolle kunst zou zijn. Maar het is
wél zo, dat bij Bredero de lach en de liefde, de
eenzaamheid en het berouw en het geloof ons
ontroeren met een zó overrompelende direkt-
heid, dat hij ons aandoet als de meest menselij-
ke van al de zeventiende-eeuwse groten, de
meest natuurlijke, de meest ongekunstelde, het
meest zichzelf. Voor Hooft en Vondel neemt men
z'n hoed af als men ze tegenkomt; maar Brede-
ro geeft men een hand, want hij komt op ons
toe.

Garrit Stuiveling

De nieuwe kalender

Het Humanistisch Verbond heeft de goede ge-
dachte gehad om zijn kalender een geheel nieuw
uiterlijk te geven. De teksten zijn verzorgd door
Dr. D. H. Prins en P. Krug. L. Frank is de ont-
werper en drukkerij Storm verzorgde het druk-
werk.

Bijzonder geslaagd vinden wij de tekeningen,
die deze kalender een modern uiterlijk geven.
Voor de keuze van de teksten hebben wij veel
waardering en vinden het juist daarom jammer,
dat de namen van de twee mensen, die hiervoor
zo veel werk hebben verricht, niet duidelijk op
de voorpagina vermeld staan.

Redactie

Steun de nationale reclasseringssactie

23 september tot 6 oktober

Het past niet te doen alsof alleen zij, die de strafwet geschonden hebben, misdadig
zijn en de anderen vrijuit gaan. Ons past een grotere bescheidenheid in het oordeel
over onze medemensen, die in aanraking met de strafrechter zijn gekomen.

Misdaad en straf,
publicatie nr. 34 van het Nederlands Gespreks Centrum

Praat

„Praat toch eens wat duidelijker en maak eens voort”. Het is niet onvriendelijk bedoeld en de vermaning is ook volkomen op haar plaats. Maar desalniettemin is het onprettig om steeds weer door je echtgenote op een zo hinderlijke fout als het trage mompelen gewezen te worden.

Een enkele keer wil ik wel eens aardig uit de hoek komen, doch al te vaak bespeur ik, dat een kleine toespraak dit ik bezig ben te houden, in het geheel geen doel treft. Vooral in gezelschappen van drie en meer personen gaan mijn woorden soms volslagen teloor. Dat gaat bij voorbeeld zo: Wij zitten aan tafel en zus zegt: „Wat een heerlijk weer, hé?” Ik zeg: „Ja, en al een hele tijd, verleden week waren we... Vrouw zegt: „Geme de sjem disseffe.” Zus: Vi-jedat lekkere sjem? En die is toch heel goedkoop.” Vrouw: „Zis zalig, waar haal je die?” Zus: Gewoon, (enzovoort). Gelijktijdig heb ik meege-deeld, dat we verleden week nog in de Achterhoek waren, gewandeld en zo, umpelepumpele, oepelepoepele.

Ik zit dan zomaar stomweg te mummelen en er is geen mens die luistert. Meermalen heb ik de proef genomen en gezegd: „Verleden week waren we nog in de Achterhoek, aap noot mies wim zus jet, soms tot weide does hok duif schapen toe en geen sterveling keek er van op, want niemand luisterde. Zoiets kan iemand de moed benemen om eens een aardige anecdote te vertellen. Het gevolg is dan ook, dat ik een zwijgzaam mens ben geworden.

Nu is daarmee weinig of niets verloren. Er wordt namelijk ontzaglijk veel gezegd dat even goed ongesproken had kunnen blijven. Het is volkomen juist, dat niemand er geestelijk armer van wordt als hij niet weet, dat ik verleden week nog in de Achterhoek heb gewandeld. Het interesseert ook niemand en terecht, want je kan toch niet met alle wandelingen van je hele kennisgeving meeleven.

Door een speling van het lot ben ik echter veroordeeld naar veel gepraat te luisteren. Het is een deel van mijn broodwinning de kern van het gesprokene zodanig samen te vatten, dat de mensen die geacht worden er belang in te stellen, weten wat de spreker heeft bedoeld. Daarover moet men niet gering denken. Ten eerste weten de sprekers vaak zelf niet wat zij bedoelen. Ten tweede — en dat is veel erger — verpakken zij hun gedachten, indien aanwezig, als-of het een sinterklaas-surprise was. Ik ben van mening, dat men zijn oordeel over een niet te gecompliceerde zaak gemakkelijk in hooguit vijf minuten duidelijk kan maken. Als het over het non-proliferatieverdrag of de belasting op agio-bonussen gaat mag het misschien wat meer zijn, maar wie in tien minuten niet klaar is, zal zijn gehoor alleen maar in een doolhof leiden.

Ten derde — het allergeest — spreken velen een een eigengemaakte, welhaast onbegrijpelijke

taal met een heleboel zinnen, die kop noch staart hebben en woorden die niets betekenen of iets heel anders dan de redenaars schijnen te denken. Veel meer mensen dan men zou denken beginnen maar vast te praten en pas daarna schijnen ze te denken: „Waar zal ik het nou eens over hebben?” Een betoog over (om nu maar een neutraal onderwerp te noemen) het nut van ophaalbruggen verloopt dan als volgt: „Kijk eens hé, zo'n .. eh ... brug, ik bedoel zo'n ophaalbrug zal ik maar zeggen, die wordt over een sloot of eh een kanaal of eh ook wel eens over een vaart gelegen om de mensen die dus aan de overkant moeten zijn, nou ja voor over zo'n vaart, snap je? Maar dan zouden de schepen er dus niet door kennen en daarom maken ze dan dus zo'n ophaal aan die brug, ik wil maar zeggen beweegbaar, dat-ie op en neer ken en zo, zie je wel, op en neer, meestal neer natuurlijk, voor de mensen dus.”

Je kunt zo'n verhaal geruimte tijd voortzetten met veel ... eh ... en kwilmazegge en ik bedoel en kijk het is zo en vooral met dus en dus en dus. Mensen met voortgezet onderwys roeren er graag een woordje Engels doorheen. Als die het over de brug of over een ander issue hebben dan geven ze soms een hele show weg. Het Duitse überhaupt is overhoofd niet meer zo „in” en Frans is te moeilijk, maar wie coûte que coûte wil raakt nog wel een woordje kwijt. Heel erg zijn ook de juristen, die immers een klassieke opleiding hebben genoten en daarvan gaarne blijf geven.

Speciaal om hen te volgen heb ik mij een boekje van f 1,25 aangeschaft met Latijnse citaten. Daar staat het gelukkig allemaal in, summum jus summa injuria en zo, ik heb er nog nooit aan misgerepen.

Hebt u wel eens geluisterd of gekeken naar straatinterviews die live worden uitgezonden? Die zijn ook altijd heel fijn. Wim Kan heeft er eens een mooie persiflage (wastatnouweer) op gemaakt. Je houdt er de indruk van over, dat de gemiddelde Nederlander geen grote redenaar is. De Duitsers doen het altijd veel beter, die knauwen voor de vuist weg enkele krachtige zinnen met veel bijzinnen, waar ze ook betraapt worden. Nou ja, behalve dan in een reeks gesprekken die ik onlangs op de televisie zag. Daarbij werden Duitsers ondervraagd, die wantrouwig om zich heen keken en weigerachtig het hoofd schudden. Zij vonden het veel te gevaarlijk om iets te zeggen, vooral als er dan nog eens een camera op hen gericht was.

Toen ik dat had gezien, was ik bijna met ons vaderlands gewauwel verzoend. Want het is toch altijd veel beter, als je opgewekt brabbeltaal mag uitslaan dan dat je bang moet zijn om ja of nee te zeggen, als de regering nee of ja hebben wil.

Zodak maar zeggen 'wil, dak niet ontevreej-aapnoot-mies-wim-zus-jet.

H.H.

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

Zondag 29 september 9.45—10.00 uur: J. P. van Praag: Marxisten en Humanisten, Een ontmoeting.

Zondag 6 oktober 9.45—10.00 uur: P. Spigt: Het Humanisme in de maand.

Zondag 13 oktober 9.45—10.00 uur: Christiaan Hennekes, Rechter voet in bedwang.

Zondag 20 oktober 9.45—10.00 uur: Dick Zaal: Boekbespreking.